

Fattiggården

Af Lene Høst-Madsen

Mit udgangspunkt for at komme med en kommentar om nyere historisk arkæologi i Gefjon er, at jeg har arbejdet med bygherrebetalte arkæologiske undersøgelser i mere end 20 år. Først som feltarkæolog, derefter som udgravningsleder af stadig større undersøgelser og enheder. I de seneste fire år har jeg udsiftet feltarbejdet med en stilling som leder af et mindre kulturhistorisk museum i Skanderborg med arkiver, arkæologi og nyere tid. Min tilgang til nyere historisk arkæologi er således baseret på erfaring kombineret med en tilgang, der er præget af praksis mere end teori.

Igennem årene er jeg blevet mere og mere overbevist om, at en arkæologisk tilgang til nyere tid besidder et stort og uudnyttet potentiale. Dette synspunkt har jeg fremlagt i flere artikler, blandt andet i de to foregående numre af dette tidsskrift.¹

Man kan betragte arkæologien som en metodisk tilgang, der, fordi den er baseret på arkæologiske udgravninger, har en klar sammenhæng med materialestudier og klassifikationen af fund i kategorier og kronologier. Arkæologien knytter sig ikke til en periode, men er en serie metoder. I de historiske perioder efter middelalderen kan disse metoder med fordel anvendes som et supplement til de skriftlige og ikonografiske kilder, der er tilgængelige.

Den arkæologiske tilgang kan bidrage med nye vinkler på en lang række emner som for eksempel det fattige

og det ligegyldige. Den almindelige borgers almindelige liv, der som oftest ikke betragtes som interessant i samtiden, og som derfor sjældent dokumenteres og bevares til eftertiden. Arkæologien har fat i det faktuelle og det konkrete genstandsmateriale, der giver muligheden for at tolke og vinkle tilgangen og dermed forståelsen for det levede liv på nye måder.

De arkæologiske udgravninger reguleres af museumslovens kapitel 8 (Lov nr. 1391, 23.12.2012). Heraf fremgår det af § 27, at: ”Den arkæologiske kulturarv omfatter spor af menneskelig virksomhed, der er efterladt fra tidligere tider”. Der er ingen klare angivelser af, hvilke perioder arven omfatter. På trods af dette er nyere historisk arkæologi ikke alment anerkendt, og der er ikke klare retningslinjer for, hvad den feltarkæologiske praksis bør omfatte. Dette baseres ene og alene på individuelle skøn.²

Man kunne argumentere for, at den arkæologiske udgravningspraksis begrænses til tiden før reformationen for at holde udgiften til arkæologiske undersøgelser nede. Det kunne måske forhindre negativ omtale og poli-

¹ Høst-Madsen 2016; 2017.

² Museumsloven 2012.

Fig. 1. Oversigtsbillede fra udgravning af en fattiggård fra 1880-1916. Foto: Museum Skanderborg.

tisk pres. Det er dog min erfaring, at befolkningen generelt er lige interesseret i de arkæologiske undersøgelser, uanset om de er fra før eller efter 1536. Det er måske endda sådan, at publikum lettere kan forstå undersøgelser, som foretages af materiale, som kan relateres til en nutidig sammenhæng.

Jeg kunne godt tænke mig at fremhæve fire aktuelle eksempler på nyere historisk arkæologiske undersøgelser, der understreger områdets potentiale:

Det første eksempel er Vivi Lena Andersens ph.d.-afhandling om sko fra 1300-1800-tallet fundet på arkæologiske udgravninger i København. Under udarbejdelsen modtog Vivi en EliteForsk-pris for banebrydende forskning, og afhandlingen var blandt de fem finalister i Ph.d. Cup 2018. Vivis arbejde kommer til at sætte nye standar-

der for materialestudier, ligesom hendes arbejde vækker interesse uden for det arkæologiske fagområde.³

Det næste eksempel er knyttet til den industrielle kulturarv. Det er "Den genfundne bro i Vestbirk", som er blevet et begreb i Østjylland. Der er tale om en støbepjensjernbanebro fra 1899, som blev genfundet ved anlægsarbejder i forbindelse med Gudenåens løb i 2014. Broen er blevet restaureret efter alle kunstens regler, og man kan ikke nærme sig Vestbirk i dag uden at støde på blå vejskilte, som viser vejen. Stedet er blevet en yndet udflugtsdestination for lokale såvel som turister og havde

³ Andersen 2016.

Fig. 2. Vivi Lena Andersen analyserer læderfodtøj. Foto: Mia Toftdahl, Københavns Museum.

Fig. 3 a. Den genfundne bro under udgravning. Foto: Horsens Kommune.

Fig. 3 b. Den genfundne bro i Vestbirk efter restaurering. Foto: Horsens Kommune.

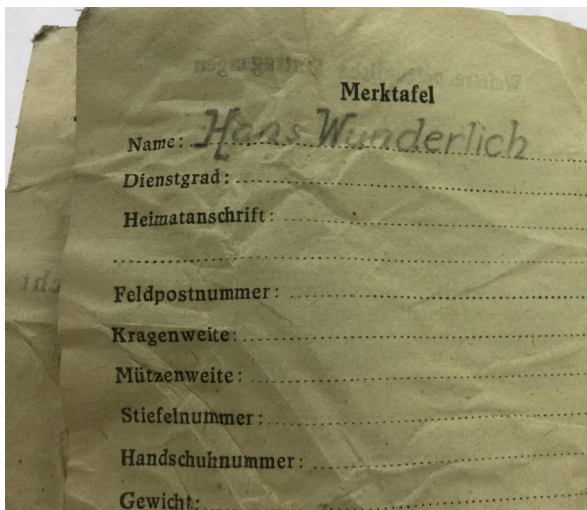

Fig. 4. Pilotens navn var Hans Wunderlich. Her ses hans navn i soldaterbogen, som også blev fundet. Foto: Nordjyllands Historiske Museum.

Fig. 5. Professionelle og borgere i koncentreret samarbejde om udgravningen af fattiggården på Firgårde. Foto: Museum Skanderborg.

82.000 besøgende i 2016 ifølge Horsens Folkeblad 11. juni 2017.⁴

Det næstsidste eksempel, jeg gerne vil fremhæve, er også det mest problematiske. Det relaterer sig til Anden Verdenskrig og til nyere historiske begravelser. Det er den selvbestaltede udgravning af et flyvrage med tilhørende pilot fra Anden Verdenskrig, som blev udført af en landmand og hans søn i Birkelse i Nordjylland. Udgravningen blev først foretaget med rendegraver, senere med politi og hjemmeværn, og først meget sent i processen blev Nordjyllands Museum inddraget.⁵ Sagen havde stor offentlig bevågenhed. Der blev ikke taget etiske hensyn til den dræbte pilot, og udgravningens dokumentation var af meget begrænset kvalitet. Det er vanskeligt at forstå, at et objekt af denne type ikke er beskyttet af museumsloven. I andre lande betragtes vrage af skibe og fly med humane rester fra verdenskrigene som krigsgrave. Der bør arbejdes på at få skabt klare regler og rammer for denne fundgruppe, så der bliver en ensartet og ordentlig sagsbehandling.⁶

Det sidste eksempel, jeg gerne vil fremhæve, er fra mit eget museum. Det er udgravningen af en fattiggård, der var i funktion fra 1880 til 1916. Fattiggården blev fundet i forbindelse med prøvegravning forud for byggemodning af et parcelhusområde uden for Ry. Der blev ikke ansøgt om midler til udgravning af fattiggården i udgravningsbudgettet på grund af objektets unge alder. Museet valgte i stedet for at foretage en arkæologisk undersøgelse af dele af anlægget for egne midler. Undersøgelserne foregik i tæt samarbejde med museets historiske arkiver i Ry og Skanderborg. Selve udgravningen blev foretaget i efterårsferien og var en åben udgravning med deltagelse af interesserede borgere. Det var en succes. Borgerne

⁴ Sandvad 2017.

⁵ Bladt & Sarauw 2018.

⁶ Høst-Madsen 2018.

Fig. 6. Piloten Hans Wunderlich begravet på Søndre Kirkegaard i Aalborg i 2017.
Foto: Nordjyllands Historiske Museum.

var utrolig dedikerede og hårdtarbejdende og supplerede fagarkæologernes arbejde på bedste vis. Derudover fremkom et righoldigt fundmateriale med mange interessante oplysninger. Resultaterne er foreløbig publiceret i Museum Skanderborgs årbog for 2017 og kommer til at danne grundlag for et arkæologisk speciale.⁷ På baggrund af de foreløbige resultater ønsker museet at udgrave sidste del af anlægget til oktober 2018.

De fire eksempler er alle succes historier, som understreger potentialet. Det er ikke entydigt, hvordan de passer ind i forhold til museumsloven. Til gengæld er det tydeligt, at den offentlige interesse og opbakning er stor. Det er således ikke befolkningen, nyere historisk arkæologi skal frygte. Truslen kommer snarere fra de akademiske miljøer, der kan stille sig skeptiske over for relevansen og værdien, og fra det politiske niveau, hvor økonomiske overvejelser kan have indflydelse.

Det er min klare overbevisning, at de gode eksempler er vejen frem. Særligt hvis disse kan kombineres med klare nationale retningslinjer for for eksempel:

- Hvad er omfattet af museumslovens kapitel 8?
- Hvilke kriterier skal lægges til grund for vurdering af det arkæologiske potentiale?
- Hvordan skal vi forholde os til nyere historiske begravelser uden for kirkegårdene?
- Hvordan skal vi forholde os til bygninger efter 1536?

Det er oplagt, at Slots- og Kulturstyrelsen koordinerer et sådant arbejde, ligesom det er blevet gjort for ældre og

⁷ Mauritzen et al. 2018; Søndergaard 2018.

yngre stenalder, middelalderlige ødekirker og middelalderens landbebyggelse. Processen med udarbejdelse af strategier er gået i stå, hvilket også kritiseres i Rigsrevisionens beretning om arkæologiske undersøgelser fra marts 2018.⁸

Styrelsen er under pres. Der foreligger endnu ikke retningslinjer for de virkelig store og tunge arkæologiske områder: jernalder, vikingetid og middelalder. Det har derfor nok lange udsigter med en national strategi for nyere historisk arkæologi. Hvis man ønsker at fremme processen, kunne det rent strategisk være en god idé, at interessenter fra universiteter og museer gik sammen

om at udarbejde deres bud på, hvad en strategi for nyere historisk arkæologi kunne indeholde.

Mens vi venter på strategien, er det oplagt at have fokus på det potentiale, der ligger i samarbejdet mellem historie, etnologi og arkæologi. På landets kulturhistoriske museer findes mange steder en bred ekspertise inden for nyere tid i kombination med en arkæologisk afdeling. Det er helt oplagt, at samarbejdet mellem disse fagligheder bør opprioriteres, ligesom definitionen af, hvad der er omfattet af museumslovens kapitel 8, til stadighed bør udfordres.

Om forfatteren

Lene Høst-Madsen, direktør på Museum Skanderborg siden 2013. Magister i forhistorisk arkæologi, Københavns Universitet (1998). Specialiseret i nyere historisk arkæologi. Ansat på Københavns Museum 2000-13. Lang erfaring med ledelse af store arkæologiske udgravningsprojekter herunder Metroudgravningerne i København. Formand for det Arkæologiske Råd under Kulturstyrelsen 2009-13. Siden 2006 censor i arkæologi. Siden 2016 formand for Midtjyske Museers udviklingsråd, MMU. Kontaktoplysninger: Museum Skanderborg, Adelgade 5, 8660 Skanderborg, lhm@museumskanderborg.dk.

⁸ Rigsrevisionens beretning om arkæologiske undersøgelser afgivet til Statsrevisorerne marts 2018: <http://www.rigsrevisionen.dk/publikationer/2018/142017/>

Litteraturliste

- Andersen, V.A.** 2016: Mellem brosten, knyst, skolæst og mode. *Sko fra 1300-1800 fra arkæologiske udgravninger i København*. Erhvervs-ph.d.-afhandling. Københavns Universitet.
- Bladt, I.K. & T. Sarauw** 2018: *Jagerflyet i mosen*. Nordjyllands Historiske Museums Årbog 2017, 13-19.
- Høst-Madsen, L.** 2016: Nyere historisk arkæologi i fortiden og fremtiden. *Gefjon nr. 1.*, 102-129.
- Høst-Madsen, L.** 2017: Skraldets arkæologi – perspektiver set fra en 1700-tals losseplads på Esplanaden. *Gefjon nr. 2.*, 120-155.
- Høst-Madsen, L.** 2018: Taking stock of burial archaeology. An emerging discipline in Denmark. I: R.M.R. van Oosten, R. Schats, K. Fast, N. Arts & H.M.P. Bouwemeester (red.): *The urban graveyard. Archaeological perspectives. Urban graveyard proceedings 2*, 289-306.
- Sandvad, H.** 2017: *Den Genfundne Bro tiltrækker turister: Så mange har besøgt broen på et år*. Horsens Folkeblad 11. juni: <https://hsfo.dk/braedstrup/Den-Genfundne-Bro-tiltraekker-turister-Saa-mange-har-besoegt-broen-paa-et-aar/artikel/118797>
- Mauritzen, M, M.P. Mølgaard & M.H. Pedersen** 2018: Livet på kanten – en fattiggård ved Firgårde. *Museum Skanderborg Årbog 2017*, 49-62.
- Museumsloven 2012**, LBK nr. 1391 af 23/12/2012.
- Nielsen, L.T. & K.S. Hansen** 2018: Et liv på en fattiggård – genstande fra Firgårde Fattiggård. *Museum Skanderborg Årbog 2017*, 75-86.
- Rigsrevisionens beretning om arkæologiske undersøgelser afgivet til Statsrevisorerne marts 2018: <http://www.rigsrevisionen.dk/publikationer/2018/142017/>
- Søndergaard, L.** 2018: Frivillige børn og voksne på sporet af fattiggårdens glemte historie. *Museum Skanderborg Årbog 2017*, 63-74.